

גליון נושא: 'שמחת פורים'

בס"ד, יום ג' פרשת צו, י"ב אדר ב', ערב פורים תשע"ו.
לע"נ מרת אסתר זלאטה בת הרב יצחק ידידיה ע"ה, ולע"נ הרב מנחם דוב בן הרב
יהושע יעקב זצ"ל.
דיונים אקטואליים בענינא דיומא, לעורר לב המעיין ולא 'הלכה למעשה'.

ימי משתה ושמחה

במגילת אסתר: ויכתב מרדכי... אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים...
להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת
יום־חמשה עשר בו בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה: לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי
מִשְׁתָּה וְשִׂמְחָה וּמְשָׁלוּח מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוּת
לְאֲבִיּוֹנִים (אסתר ט כ).

חיוב לבסומי: ומבואר בגמ' (מגילה ז:): מיחייב איניש
לבסומי בפוריא 'עד דלא ידע' בין ארור המן לברוך
מרדכי. רבה שחטיה לרבי זירא בסעודת פורים, למחר
בעי רחמי ואחיה. כך נפסק ברמב"ם (מגילה וחנוכה
פרק ב הלכה טו) כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר
ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, ושותה יין עד
שיתכר וירדם בשכרות. ובשו"ע (או"ח תרצה ב) חייב
איניש לבסומי בפוריא, 'עד דלא ידע' בין ארור המן
לברוך מרדכי.

כמתן תורה: וכתב המרדכי (בבא מציעא אות שצח)
ועדיף יום פורים כיום שניתנה בו התורה כי הא דמר
בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולי שתא, לבר מתרי
יומא, דעצרתא משום שנתנה בו תורה, וימי דפוריא
משום ניסא.

1. ההבדל משאר המועדים

קושיא: והקשה העמק ברכה (הלכות פורים עמוד
קכו), הרי גם ביום טוב יש מצות שמחה דכתיב (דברים
טז יד) וְשִׂמְחָתָּ בַּחֲגֹךָ. ונפסק ברמב"ם (יום טוב ו יז)
וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב. ומדוע רק בפורים
תקנו חז"ל דינים נפלאים ומיוחדים לקיום מצות
השמחה, מה שלא מצינו דוגמתם אפילו בימים טובים
דאוריתא (א.ר.).

תמיהות: 1. בשמחת החג לא צריך בשר ויין ביחד
ומספיק ביין לחוד, כמבואר בגמ' (פסחים קט) ובב"י

(סימן תקכט). אבל בפורים מבואר ברמב"ם (מגילה וחנוכה פרק ב הלכה טו) שצריך לאכול ביחד
בשר (נדרש מתיבת וְשִׂמְחָה) ויין (נדרש מתיבת מִשְׁתָּה). אכן לדעת המשנ"ב (תקכ"ט ס"ק כ) בשם
הבית יעקב (סי' ע"ג) יש חיוב לאכול בשר ולשתות יין בשבתות ויום טוב וחנוכה ופורים. 2.
בשמחת החג כתב הרמב"ם (בהלכות יו"ט) ששכרות אינה שמחה אלא הוללות. ואילו בפורים
נצטוינו על השכרות, דחייב איניש לבסומי 'עד דלא ידע', דין שלא מצינו דוגמתו בשום מקום.

פנינים

שמחת ליל פורים

מבואר בגמ' (מגילה ז:): ובשו"ע
(ריש סי' תרצ"ה) שעיקר מצות
משתה ושמחה בפורים הוא ביום.
וכתב המשנ"ב (ס"ק ג') דירבה קצת
בלילה בסעודה וילבש בגדי שבת
מבערב וימצא בביתו נרות דולקות
ושולחן ערוך ומיטה מוצעת.

ונהגו בישיבות הקדושות
ובקהילות הקודש, להרבות בשירה
וריקודים בליל פורים. ויש מקור
לזה בקב הישר (פרק צ"ט ד"ה
והאור), וז"ל: 'ובמדינות פולין
ראיתי מנהג הגון, שהן מלבישין
כתונת לבן ונקי ומכנסיים לבנים
קודם קריאת המגילה והולכין
לביהכנ"ס בבגדי שבת ויו"ט, ובין
מגילה למגילה ישראל שמחין
ונותנין שבח והודיה על רווח
והצלה שעמדה ליהודים', עכ"ל,
מבואר שהיה מנהג לשמוח וליתן
שבח להקב"ה בין מגילה למגילה.

אויבינו כאין - ויש לשון נפלא על
שמחת ליל פורים במחזור ויטרי
(עמוד 583) - חכלילי עינים מיין,
ואויבינו יהיו כאין בליל חג
פורים. ❖

מנהג ישראל תורה

מערבין שמחה בשמחה

נישואין בפורים: לדעת השו"ע (תרצו ח) מותר לישא אשה בפורים, למרות שבכל המועדים אסור כמפורש בגמ' (מו"ק ח:). אולם נחלק עליו המג"א (שם), והקיצור שולחן ערוך, וכך נפסק במשנ"ב (ס"ק כח), כשם שבמועד אסור דאין מערבין שמחה בשמחה, ומשום ושמחת בחגך ולא באשתך, כך בפורים אסור, ואין לחלק בין חג דאוריתא לחג דרבנן.

סברת השו"ע - ביאר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פורים פרק כא הערה ט) דבפורים לא שייך אין מערבין שמחה בשמחה, וכן לא שייך ושמחת בחגך ולא באשתך, דעיקר השמחה הוא 'עד דלא ידע', ואינו צריך לדעת ממה הוא שמח. ואין הלב צריך להיות פנוי לשמחת פורים דאדרבה עיקר השמחה הוא 'עד דלא ידע'.

לפי מה שנתבאר (במאמר בפנים) שעיקר מהות הפורים הוא יום שמחה, מובן היטב שרק במועד יש חסרון כאשר מערב שמחה בשמחה, שכן צריך לשמוח בחג המסוים ולא באשתך, אבל בפורים צריך לשמוח 'עד דלא ידע' צריך לעשות מה שמשמחו, ואדרבה כשנושא אשה יותר שמח.

נישואי הגרש"ז: ואכן נישואי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל התקיימו בירושלים ביום ו' י"ד אדר פורים המשולש (הליכות שלמה פורים פרק כא אות ט). ובשבת קודש למחרת חתונתו בעת סעודה שלישית היו מסובין בבית המשתה גדולי ירושלים, ודרש החתן - הגרש"ז בעניני פורים, ובענין נישואין בפורים, וענה לעומתו הג"ר לייב דיין זצ"ל אין זה 'פורים תורה' כי אם 'תורת אמת'! (שם הערה 22).

תירוץ: ותירץ העמק ברכה (הלכות פורים עמוד קכו), בשם הגרי"ז מבריסק, שיש הבדל מהותי בין שמחת פורים לשמחת המועדים, במועדים עיקר המצוה לשמוח בהקב"ה, ובמצוות המועד כגון בסוכות עם ד' מינים, והבשר והיין הוא רק סיבה לעורר את השמחה, כמבואר ברמב"ם (פ"ו מהלכות יום טוב הלכה כ'). ובמדרש (שיר השירים רבה פרק א'), זֶה הַיּוֹם עֲשֵׂה ד' נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בּוֹ (תהלים קכ כד) איני יודע אם בו - ביום, או בו - בהקב"ה, תלמוד לומר (שיר השירים א, ד) נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בָּךְ. אבל בפורים דכתיב יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה המשתה ושמחה עצמו הוא גוף המצוה, בלי שום תכלית אחרת, ועל יסוד זה של מצות משתה תקנו שחייב לבסומי 'עד דלא ידע'.

מתנה אישית: והוסיף על כך הגרש"ד פינקוס זצ"ל (שיחות הגרש"ד פינקוס פורים עמוד יז - כז), בפורים המצוה 'לשמוח בשביל לשמוח', כי כל ענין פורים הוא להודות על החיים עצמם, והביטוי לזה הוא שמחה, לדעת עד כדי שכרות, שזה שאני חי, נושם, אוכל, ושותה, קופץ, ושמח, זה הכל מהקב"ה בכבודו ובעצמו. מטרת המגילה והפורים הוא להתבונן שכל נשימה ונשימה, היא מתנה אישית מהקב"ה, כאשר הקב"ה מכין בשבילי 'מנת אויר', ומה איכפת לך שמתנה זו ניתנה לעוד מליון איש. צריך להכיר בזה להודות על כך ולשמוח עם זה!

ההבדל מחנוכה: לפי דבריהם, מובן היטב סברת הלבוש (או"ח סימן תרע) בביאור ההבדל בין חנוכה לפורים, בפורים הגזירה היתה על הגוף להשמיד להרג ולאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים (אסתר ג יג) שהוא ביטול משתה ושמחה, ולכן כאשר הצילם הקב"ה קבעו להללו ולשבחו במשתה ושמחה דווקא, שהם ההפך מצום ועינוי הנפש, ומכיון שבפורים שמחים במציאות שכלל ישראל שרד בחיים שיעור 'עד דלא ידע'. אבל בחנוכה נס ההצלה היה שלא עזבנו מעבודתו, ולכן כאשר הצילם הקב"ה קבעו להללו ולשבחו 'בהלל והודאה'.

2. כל מצוות היום מדין שמחה

שמו מוכיח: ומחדד הג"ר אשר ויס שליט"א (קובץ עיון הפרשה פורים תשע"ו) שכל חג נקרא על שם העיקר, חג המצות, חג השבועות, חג הסוכות. ולא נקרא שמו 'חג השמחה' כי השמחה היא מצוה נוספת על כל מצות החג (ד' מינים וסוכה וקרבנות וכו'). אבל ימי הפורים נקראים יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה, מפני שכל מהות היום הוא יום של שמחה, יום שמתחילתו ועד סופו יש להתעסק בו

בשמחה. כל מצוות ימי הפורים נועדו לקיים ימי משפחה ושמחה שהכל יהיו שמחים באופנים שונים ומגוונים. ה'שמחה' היא המכנה המשותף לכל מצוות פורים - מקרא מגילה כמבואר בגמ' קריאתה זו היא הלילה, סעודה, אכילת בשר, שתית יין, משלוח מנות, ומתנות לאביונים, כפי שיוכח להלן. ומכאן זה הוסיפו ישראל כל אחד מה שמח בו, אכילת מגדנאות וממתקים, תחפושות ומסכות, בדחנות הצגות, 'פורים רב', והרעשה ברעשנים.

משפחה ומשפחה: כעת מובן מה שכתב הא"ר בשם השל"ה הובא במשנ"ב (תרצה יד) שצריך לקבץ אנשי ביתו וחביריו, דאי אפשר לשמוח כראוי לבד. וכתב ביסוד ושורש העבודה (שער יב פרק י') ויש לאכול בשמחה עצומה לשם שמים, וישב עם אנשי ביתו בשולחן ערוך ובנרות דולקים כמו בשבת קודש, ויספר לאנשי ביתו מעניני ניסים ונפלאות שעשה עמנו ויצרנו ובוראנו ית"ש ויתעלה, וכל המרבה לספר הרי זה משובח. עכ"ד. והינו שכל זה מעיקר מצות היום, להגדיל את השמחה עד לאין גבול. ודין זה דומה לדין שנאמר ביום טוב שחייב אדם לשמח אשתו ובניו ובני ביתו ברגל.

משתה היין: החיוב לבסומי בפוריא זה מדין שמחה, כך עולה מדברי הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל והגר"ש אלישיב זצ"ל, והגר"נ קרליץ שליט"א (משנ"ב דרשו סימן תרצה ביאורים ומוספים אות 16), כסתימת לשון השו"ע (תרצ"ה ב') שאין חיוב דוקא ביין ומעיקר הדין מועיל כל דבר שמשמחו, מוכח שעיקר הענין הוא השמחה שנוצרת לאדם מהשתיה. וכן משמע ברמב"ם (מגילה ב טו) שעיקר מצות שתית היין היא בסעודה, והינו שמשתה ושמחה פירושו שיהא 'משתה של שמחה'.

וכן מבואר בדברי היסוד ושורש העבודה (שער המפקד ריש פרק שביעי) הלשון בחז"ל חייב איניש לבסומי בפוריא, לא נאמר להשתכר אלא לשתות יותר מהרגלו כמבואר בב"י, וגם האר"י ז"ל כתב ולא ישתכר אלא יתבסם וכו'. כי המטרה של שמחה ביום זה, הוא שמחה של מצוה לשמוח ביוצרנו ובוראנו ולהודות לו על כל הניסים הגדולים והנפלאים שעשה עמנו, ומטרת השתיה היא לסייע למי שיש לו דאגה וצער ואינו מסוגל לסלק אותה מלבו, ועל ידי היין יצליח לסלק כל דאגה וצער ויהא שרוי בשמחה גדולה, ותכלית שתית יין להביאו לידי שמחה, עכ"ד.

3. שמחה לעניים ולעשירים

מנות לעשירים: מטרת מצוות משלוח מנות ביאר החת"ס (בשו"ת סי' קצ"ו) בשני אופנים. 1. להרבות אהבה ורעות. והוסיף הב"ח (סימן תרצ"ה ד"ה וצריך) שמצות משלוח מנות היא בשביל שישמח וישיש האדם עם אוהביו ורעיו על התשועות שנעשו בפורים, ולהשכין ביניהם אהבה ואחוה ורעות. 2. שיהיה לכולם צרכי סעודה. וכן משמע בשו"ע (תרצה ד) שכתב דין משלוח מנות, יחד עם דיני סעודת פורים.

מכל זה עולה שלכולי עלמא שורשו בדין שמחה, להרבות אהבה ורעות, ולהגדיל הסעודה. ומצינו כעין זה בפסוק (נחמיה פרק ח, י) לגבי ראש השנה - אָכְלוּ מִשְׁמָנִים וְשָׁתוּ מִמֵּתִיקִים וְשָׁלְחוּ מִנּוֹת לְאֵין נֶכֶן לוֹ כִּי חֲדוֹת ה' הִיא מִעֲזָכֶם.

4. אביו אוסר להשתכר

שאלה: בחור יקר שואל, אבא שלי אוסר עלי להשתכר בפורים, האם אני מחויב לשמוע בקולו ממצות כיבוד ומורא אב, או אדרבה מכיון שחייב איניש לבסומי בפוריא 'עד דלא ידע', אף שיש מפרשים שאין חיוב לקיים 'עד דלא ידע' ממש, סוף סוף מכלל פשוטו לא יצא, ונמצא שאביו בא לעקור דין תורה וכהאי גוונא אין חיוב לשמוע בקולו, כמבואר בגמ' (ב"מ לב. יבמות ו.) אם אביו אומר לו היטמא, לא ישמע לו שאתה והוא חייבים בכבודי. ונפסק ברמב"ם (ממרים פ"ו הי"ב) ובשו"ע (יו"ד סימן ר"מ סעיף טו) שגם לבטל דין דרבנן לא ישמע לו.

תשובה: מחלוקת, יש אומרים שצריך לשמוע בקולו, ויש אומרים שתלוי מדוע אין מרשה לו, וכפי שיתבאר להלן.

5. סברת האוסרים

אסור: דעת הגרשז"א אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פרק יט הלכה כה), והגר"י טשזנר שליט"א (שערי ימי הפורים פרק יא אות ג') שאם האב צוה לבנו שלא ישתכר בפורים צריך לשמוע בקולו,

הערות מבני החבורה

כל הפושט יד

מטרת מצוות מתנות לאביונים הוא להרבות בשמחה. כמבואר בגמ' (ב"מ עח: קו:) אין מדקדקין במעות פורים. ומבואר בנמוקי יוסף (ב"מ שם) ובשיטמ"ק (שם) וברמב"ן (שם) ובריטב"א (מגילה ז. ב"מ עח.) בשם הירושלמי (מגילה פ"א ה"ד) כל הפושט יד נותנים לו כל אדם שמבקש אפילו אינו עני, כדי שיהיו הכל שמחים דכתיב יְמִי מְשִׁתָּה וְשִׂמְחָה, ואין זה מדין צדקה בלבד אלא מדין שמחה ורעות. שהרי אף בעשירים כתוב ומְשַׁלֵּחַ מְנוּת אִישׁ לְרֵעֵהוּ.

וביאר הגר"ח קניבסקי שליט"א (בתשובות שבסוף ספר באורח צדקה אות קנ"א) שיוצאים ידי חובה גם אם באמת המקבל לא היה עני אלא היה רמאי, שבאופן זה תקנו חז"ל מצות מתנות לאביונים ליתן לפושטים יד בלי לדקדק בדבר אם עני הוא או רמאי. ❖

ויקיים המצוה על ידי שתיית יין יותר מלימודו, ושינה לאחריה, ומכיון שלדעת הרמ"א (או"ח תרצה סעיף ב') בשם הכלבו והמהרי"ל אין חיוב להשתכר, ומקיים 'עד דלא ידע' על ידי שינה, אין להחמיר בניגוד לדעת אביו (צ.פ.). ושמעתי להוסיף מהגר"ר יעקב קפלן שליט"א (בעל ה'שער מציון') שאף שהאב יכול לאסור להשתכר, אבל לכולי עלמא אין יכול לאסור לגמרי לשתות יין, שזה חשיב לבטל דין תורה. ולכן אף שהאב אינו מסכים, ישתה הבן כוס או שנים קצת יותר מהרגלו ויישן, וכך יקים 'עד דלא ידע' כשיטת הרמ"א. [ויש לדון אם הטעם בדיעה זו מצד מצות 'כבוד אביו', כדעת הסוברים שזה גם בדברים שאין לאב תועלת בהם. או שנקטו לאסור מדין מורא אביו].

אסור: סברא נוספת שמעתי לאסור (ע.מ.ס.) דגם לדידן דקיימא לן שיש מצוה בעד דלא ידע, שהרי כך פסקו השו"ע והרמ"א, מכל מקום אין זה חיוב, דהרי הד"מ בשם ההג"מ קאי למ"ד שהימרא הזו היא להלכה, ואפ"ה הביא מאחד הראשונים שא"ז חיוב. ויש לצרף לזה גם את הב"י שהביא את דעת רבינו אפרים שהובא בר"ן (מגילה ג'): שסובר שאין כאן מצוה כלל ומה שאמרו חייב אינש וכו' לא קיימא לן הכי. וכתב הפר"ח (סימן תרצ"ה) שיש לנהוג כרבינו אפרים. ועוד יש להביא ראיה מהא דר"י בר אלעי שהיה ראשו כואב לו מפסח ועד עצרת, ואמאי הרי היה מחוייב לשתות בפורים, ועדיפא מליל הסדר שיש לזה סכום קצוב, דכאן מחוייב לשתות עד דלא ידע וכו', אלא על כרחך שלא היה משתכר בפורים. [ומיהו זה יש לדחות דבמקום חולי שאני. א"נ שהיה שותה יותר מלימודו וישן. א"נ שהיה משתכר בכל שהוא והיה פחות הרבה מד' כוסות].

6. סברת המתירים

מותר: מאידך דעת הגר"ר נחמן יחיאל מיכל שטיינמץ שליט"א (שו"ת משיב נבונים חלק ג' או"ח סימן מז), וכן שמעתי מחכמי הוראה שליט"א, שתלוי מדוע האב לא מסכים, אם האב מודה שהבן מקיים בשכרותו את כל דיני השו"ע, רק שהאב הוא טיפוס רגוע ואינו יכול לסבול שהבן שיכור, בזה אין הבן חייב לשמוע בקול האב. מטעם: שאין לאב בעלות לקבוע דברים אישים מה לעשות, לא מיבעי לדעת התוס' שאנץ (פ"ק דקידושין) בשם רבינו יצחק, הובא בשו"ת מהרי"ק (שורש קסו), שכיבוד אב זה רק בדברים שנוגע לאב ויש לו בהם תועלת, ודאי לא שייך כאן כיבוד אב, שהאב פחדן ובישן ללא סיבה הגיונית אמיתית, ואין לו זכות לאסור על הבן לעשות דברים שכל העולם רגיל בהם.

ואפילו לדעת הרמב"ם שכיבוד אב זה גם כאשר אין לאב תועלת מזה, מכל מקום כיון שמפורש בגמ' (מגילה דף ז:) חייב אינש לבסומי בפוריא 'עד דלא ידע'. ולדעת המחזור ויטרי (ח"ב סימן תסה), הטור, והשו"ע (או"ח תרצה סעיף ב'), והסידור יעב"ץ (שער הדגים) בשם אביו החכם צבי, הוא כפשוטו. וביותר מבואר בשדי חמד (מערכת החית כלל צב ד"ה ובמה שתמהתי) שהגר"א היה שותה בפורים עד כדי סכנה, כי אמרו בגמ' (מגילה דף ז:) חייב אינש לבסומי בפוריא, וחייב כמו מתחייב בנפשו, לכן כאשר האב חפץ לבטלו מפשטות דינא דגמ', אין הבן מחויב לשמוע בקולו. ולמרות שמבואר בפוסקים שאם אמר האב לבנו שלא יקים חומרא צריך לשמוע לו, כאן אינו

חומרא גרידא אלא הבן רוצה לקיים שיטת הפוסקים שסוברת כן מעיקר הדין, ואין לאב כח לאסור עליו קיום זה. ומכל מקום ראוי שינהוג הבן בחכמה, ולא ישתה לעיני האב כדי שלא להכעיסו וישתה רק שלא בפניו (ר.י.ג.).

7. תלוי במציאות

אמנם אם האב מכיר את טבע בנו, שעושה בשכרותו מעשים שאינם הגונים ויש לאב בזיון בשכרות בנו, או שמזיק אחרים (על סמך שיש דעות שפוטרים מחיוב תשלומים), או שהיין והשכרות מזיק לבריאותו, חייב הבן לשמוע בקולו. והרי כתבו הפוסקים שבפורים אין שום היתר להקל בבין אדם לחבירו, וכיון שאביו מקפיד ודאי יש לו עגמת נפש מרובה בגלל זה, ופעמים מלבין פני אביו מרוב בושות, וזה שקול כשפיכות דמים כמבואר בגמ' (ב"מ נח:): דאזיל סומקא ואתי חורא, ויש בזה איסור מדין מַקְלָה אָבִיו וְאִמּוֹ (דברים כז טז). כמבואר בדברי הנצי"ב זצ"ל (שו"ת משיב דבר חלק ב' סימן נ') שאף שאין לאב זכות להתנגד לשידוך בנו, מכל מקום אם השידוך גורם בזיון לאב אסור מדין מַקְלָה אָבִיו וְאִמּוֹ. (א.כ.). ❖

'צומק הפס'

לתרומות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823